

dékekben nem fordulnak elő, azonban a lagunáris (gipsz- és szenek közti) üledékekben lényeges szerepük van. A dolomitkérdés szempontjából nagyfontosságú, hogy a terrigén üledékekben a finomszemű karbonát dolomitos, a marin üledékekben tisztán kalcitos.

A petrográfiai jellegek elméleti megvilágításával dolgozatunk második, genetikai részében fogunk foglalkozni.

Készült a budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem ásvány-kőzettani intézetében. (1925.) Az újabb analizisek a soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolán. (1926.)

Tartalom.

Módszerek	83
Mechanikai komponensek	85
Cementelegyrészek és kémiai komponensek	89
Az alsótarkasorozat veres üledékei	94
Az alsótarkasorozat homokos és zöld rétegei	97
Oolitos édesvízi dolomitok	100
Alsó- és felső-édesvízi dolomitok	101
Gipsz	103
Tengeri zöld üledékek	106
Alsó- és felsődurvamésző	109
A felsőtarkasorozat veres üledékei	111
A felsőtarkasorozat zöld üledékei és homokjai	114
Gipszek közti zöld márgák	114
Strukturális összefüggések	115

A BÁNI HEGYSÉG MEDITERRÁN RÉTEGEI.

— A 2. sz. ábrával. —

Irtta: STRAUSZ LÁSZLÓ.

A Baranya vármegye déli részében lévő báni hegység mediterrán faunájáról igen kevés adat volt eddig az irodalomban: MATYASOVSKY írt le Baranyavárról öt új *brachiopodát* s Bánról egy ritka *Pleurotomát*. A M. K. Földtani Intézet gyűjteményében szép kövületanyag volt e területről túlnyomóan MATYASOVSKY gyűjtéséből s egy részét meg is határozták (tudtommal MATYASOVSKY, HOFFMANN és HALAVÁTS). Ezt az anyagot kérésemre SZONTAGH TAMÁS aligazgató úr feldolgozásra nekem engedte át, amiért neki e helyen is köszönetemet fejezem ki.

A gyűjteményben lévő anyag hat különböző lelőhelyről való. Leggazdagabb a báni kőbányában feltárt világossárga agyagos réteg faunája. A kövületek igen jó megtartásúak, valamennyien héjas példányok s általában nagy egyedszámban is fordulnak elő. Míg a kőzetanyag

egészen világos színű, addig a kövületek kivétel nélkül sötétbarnák, sőt feketék. E lelőhely faunája a következő (*-jellel vannak azok a fajok feltüntetve, melyek már a gyűjteményben helyesen meg voltak határozva):

Cristellaria sp., *Truncatulina sp.*, *Polystomella ex. aff. aculeata* D'ORB., **Pecten aduncus* EICHW.

Egészen kistermetű, vékonyhéjú példányok, melyeken látszik, hogy nem a nekik megfelelő viszonyok között élhettek. Ez a faj ugyanis elég jellemző sekélytengeri, míg a most tárgyalt képződmény, amint látni fogjuk, mélytengeri.

**Pecten (Chlamys) Baranyensis* MATYAS., *Nucula nucleus* L., *Nucula Mayeri* HÖRN., *Nucula placentina* LK. var., **Leda fragilis* CHEMN.

Egyetlen igen kis termetű (1.5 mm hosszú) példány:

**Arca diluvii* LK.

Rendkívül gyakori, általában kisebb példányok; előfordulnak rövid, zömök és megnyúltabb alakok is. Egyesek igen hasonlóak a *Sacco*-féle „var. *subantiquata* D'ORB“-., mások „var. *pertransversa* SACCO“-ra.

**Lucina borealis* L., *Lucina multilamellata* DESH.

Összelapított, de jól felismerhető példányok. A Bécsi-Medence mediterránjában e faj inkább a sekélyebbtengeri képződményekben gyakori, a Cserhátban azonban a neritikus régió mélyebb részébe tartozó agyagokban találtam.

**Diplodonta rotundata* MONT. Rendkívül gyakori. **Circe minima* MONT., *Venus islandicoides* LK. Rendkívül gyakori. *Venus subplicata* D'ORB., *Tapes eremita* BR. (?), **Tellina sp.*

Nagytermetű, feltűnően egyenlőtlen oldalú alak. Nem egyezik meg leírt fajokkal, de tökéletlen megtartása miatt nem írható le új fajnak. Felülete síma, illetve igen finoman koncentrikusan vonalazott.

**Tellina donacina* L., *Solenocurtus candidus* REN., *Azor antiquatus* PULTN., *Corbula gibba* OLIVI.

Igen ritka, holott más területek hasonló fáciesű rétegeiben mindig a leggyakoribb fajok közé tartozik.

**Pleurodesma Mayeri* HÖRN.

Igen ritka faj, a Középhegység mediterránjában egyáltalán nem fordul elő.

**Solarium carocollatum* LK.

Igen lapos alak, ami a badeni agyagban előforduló változatnak felel meg; a grundi példányok jóval magasabbak.

Natica helicina BR., **Turritella cathedralis* BRONG., *Turritella*

turris BAST., **Turritella Archimedis* BRONG., *Turritella Archimedis* var., **Caecum trachea* L., **Cerithium scabrum* OLIVI.

Számos példány, az átlagnál mind jóval kisebb termetű.

**Erato laevis* DON., **Chenopus pespelecani* PHIL., *Columbella* sp., *Columbella fallax* H. et AU., *Buccinum* sp., **Buccinum Hilberi* H. et AU., **Buccinum restitutum* FONT.

Átmenet a *B. Hörnesi* MAY.-faj felé. Igen gyakori.

Buccinum semistriatum BR., *Murex craticulatus* L.

E lelőhely egyik legjellemzőbb kövülete; kistermetű.

**Fusus mitraeformis* BR., *Fasciolaria Burdigalensis*, *Pyrula geometra* BORS., *Pyrula* sp. (ex aff. *clara* BAST.), **Cancellaria contorta* BAST., *Cancellaria varicosa* BR. var.

Nem egyezik meg teljesen sem a HÖRNES-nél ábrázolt ausztriai, sem a SACCO-féle olaszországi alakokkal. Mivel azonban e faj igen változékony, nem tartom szükségesnek a báni alak elkülönítését.

**Terebra* sp., *Pleurotoma coronata* MÜNST. var. *Lapugyensis* H. et AU., *Pleurotoma (Drillia) Allionii* BELL., *Pleurotoma (Surcula) Lamarcki* BELL., **Pleurotoma (Genota) ramosa* BAST., **Pleurotoma (Clavatula) Joanneti* DESM., **Pleurotoma (Clavatula) asperulata* LK.

Számos példányom van e fajból, melyek azt mutatják, hogy még a BELLARDI és R. HÖRNES-AUINGER által megszorított terjedelmű faj is nagyon variábilis.

Pleurotoma (Clavatula) cfr. Rosaliae H. et AU., *Pleurotoma (Clavatula) Susannae* H. et AU., *Pleurotoma (Clavatula) Susannae* var.

Az utolsó kanyarulat alsó részén a faj típusánál található két bütyöksort két tagolatlan, folytonos, éles borda helyettesíti.

Pleurotoma (Clavatula) Sophiae H. et AU. var., *Pleurotoma (Clavatula) Sontaghi* nov. sp.

A héj orsóalakú, magas, hegyes spirával. A kanyarulatok egyenletesen növekednek; konkávok. A varratok két oldalán (a felette lévő kanyarulat alsó és az alatta lévő kanyarulat felső szélén), közvetlenül egymás mellett, két bibiressor van; a felsőn gyöngysorszerűen különállók a csomók (az utolsó kanyarulaton 11 csomóval), az alsó kiemelkedőbb, folytonos és éles keresztbordává olvad össze. Az utolsó kanyarulaton a legkiállóbb részen van a gerinc, mely a felső bibiressornak felül meg s alatta meredeken, erős szögben hajlik be a héj a tengely felé. A gerincalatti részen keresztvonalkázottság látható, egészen a csurgó aljáig. Közel áll a *Clavatula Depéreti* FONT. és *vulgatissima* GRAT. fajokhoz, de tőlük feltétlenül elválasztható.

Pleurotoma ex aff. *detexta* BELL., **Pleurotoma Cacellensis* DA COSTA., **Conus* sp. *Conus Dujardini* DESH., *Conus (Leptoconus) nov.*

Földtani Közlöny, Band LVI, kötet.

STRAUSZ L.: A báni hegys. mediterr. rétegei.



I.



II.

Pleurotoma (Clavatula) Szontaghi nova sp.

— 2. ábra. —

sp., *Fúrósiga fúrásnyoma* (*Arca diluvii*-n), **Dentalium entalis* L., *Ostracoda-teknők*, *Rákolló-töredék*.

E fauna legtöbb alakja a badeni agyagéval egyezik meg, s jóformán csak az egyetlen *Pecten aduncus*-faj kivételével mélytengeriek (főleg a *Pleurotomák*, *Buccinumok*, *Natica*, *Nucula*). Fáciesre tehát a képződmény bathyalis, a badeni agyaggal egyező. Korát már nehezebb eldönteni. Az egész fauna képe felsőmediterrán jellegű, több faj azonban nem a torton, hanem a helvét (grundi), sőt a burdigaleni (?) emeletre jellemző. Ezen egyezés oka a fáciesben nem kereshető, mert az általában sekélyebb tengeri rétegekből éppen azok a fajok vannak itt meg, melyek nem jellemzőek a sekélytengerre. Így, főleg a grundi rétegekre igen jellemző *Pleurodesma Mayeri* előfordulása alapján valószínűnek tartom, hogy a tárgyalt réteg csak fáciesre egyezik meg a badeni agyaggal, míg korra valamivel idősebb: a *felső helveti*ennek (a grundi szintnek) felelhet meg. Ezt azonban végleg eldönteni csak a terepen lehetne s ez, főleg a jugoszláv megszállás miatt, egyelőre nincs módomban.

Jóval szegényebb egy másik fauna, mely Bán környékén, az Árki-hegytől északnyugatra, sárgásszürkés márgarétegből való. Csak nyolc fajt találtam benne:

Nucula nucleus L., *Leda fragilis* CHEMN., *Arca* *cf.* *diluvii* LK., *Diplodonta rotundata* MONT., *Dosinia lincta* PULTN., *Trochus* *sp.*, *Natica* *sp.*, *Pleurotoma* *sp.*

E kis fauna a neritikus régió mélyebb részére utal, a felsőagyag zónára. Kora nem állapítható meg, éppúgy lehet helvét, mint torton.

A neritikus régió középső részének felelhet meg a következő, szintén nem gazdag fauna, a Bántól délre, az Árki-hegytől északkeletre található homokos márgából:

**Lima* *sp.*, **Pecten aduncus* EICHW., **Pecten cristatus* BRONN., **Chlamys Baranyensis* MATYAS., *Diplodonta rotundata* MONT., *Venus* *sp.*, **Venus Dujardini* DESH., *Tellina* *sp.*, *Solenocurtus candidus* REN., *Pharus (Solen) legumen* L., *Thracia pubescens* PULTN.

Ugyancsak a neritikus régió középső részébe tartozik a baranyavári kőbányában feltárt márgásmészkö, melyből MATYASOVSZKY új *brachiopodái* valók. Típusos *briziozás* képződmény ez, melyre jellemzők a sekélytengeri *foraminiferák*, ágas törzseket alkotó *brizioák*, apró *brachiopodák*. A következő fajok kerültek ki innen:

Bolivina *sp.*, *Rotalia* *sp.*, **Amphistegina Hauerina* D'ORB., **Polystomella crispa* D'ORB., **Heterostegina costata* D'ORB., **Heterostegina simplex* D'ORB., *Echinida héjtöredék*, *Cidaris túske*, *Scrupocellaria elliptica* RSS., *Porella cervicornis* PALL., *Cellepora* *sp.*, *Retepora cellulosa*, *Crisia subaequalis*, *Tubucellaria cereoides*, *Hornera* *sp.*, *Idmonea* *sp.*,

Filisarsa sp., **Argiope Baádnensis* MATYAS., **Argiope Baranyensis* MATYAS., **Argiope Böckhi* MATYAS., **Argiope Hoffmani* MATYAS., **Terebratulina parva* MATYAS., *Pecten* sp.

A MATYASOVSZKY által leírt új brachiopodák paleontológiai revízióra szorúlnak. Így pl. az *Argiope Böckhi* feltétlenül besorolható a *Megathyris decollata* CHEMN.-fajba, esetleg mint varietás.

A neritikus régió külső, lithothamniumos zónájába sorolandó jellemző nagytermetű kagylói alapján a Bán-hegytől NyÉNy-ra, Bán falutól délkeletre előforduló meszes homokkő, bár a kőzetanyag nem lithothamniumos mész. Kövületei:

Schizaster sp., **Pecten aduncus* EICHW., *Venus gigas* LK., *Dosinia lincta* PULTN., **Tellina lacunosa* CHEMN., **Tellina donacina* L., *Solenocurtus candidus* REN., *Azor antiquatus* PULTN., **Mactra* sp., **Panopaea Menardi* DESH., **Pholadomia alpina* MATH., *Thracia pubescens* PULTN., **Turritella cathedralis* BRONG., *Pyrula cingulata* BRONN., **Ancillaria glandiformis* LK.

Végül a lithothamniumos mészkő jelenlétére utal egy a baranya-vári kőbányából származó *Pecten latissimus* BR., mely csak egészen kivételesen fordul elő más kőzetben, mint lithothamniumos mészben. E kövületpéldányon két, bekéregzést alkotó brioza-fajt is találtam: *Onychocella angulosa*, *Schizoporella linearis*.

A báni hegység felsőmediterrán rétegei tehát fáciesüket illetőleg igen változatosak, amennyiben a felsorolt hat fauna képviselte a bathyalis és az egész neritikus régiót. Már pedig ez anyag gyűjtésénél semmiestre sem az volt a szempont, hogy különböző tengerszélességből való faunákra példakul szolgáljanak. Jelentős eredményeket lehetne várni egy rendszeres, elsősorban a fáciesviszonyokat szem előtt tartó gyűjtéstől, azért is, mert e faunák lényegesen eltérnek a már jól ismert közép-hegységi mediterrán faunáktól s egy külön zoogeográfiai egységhez tartozhatnak.